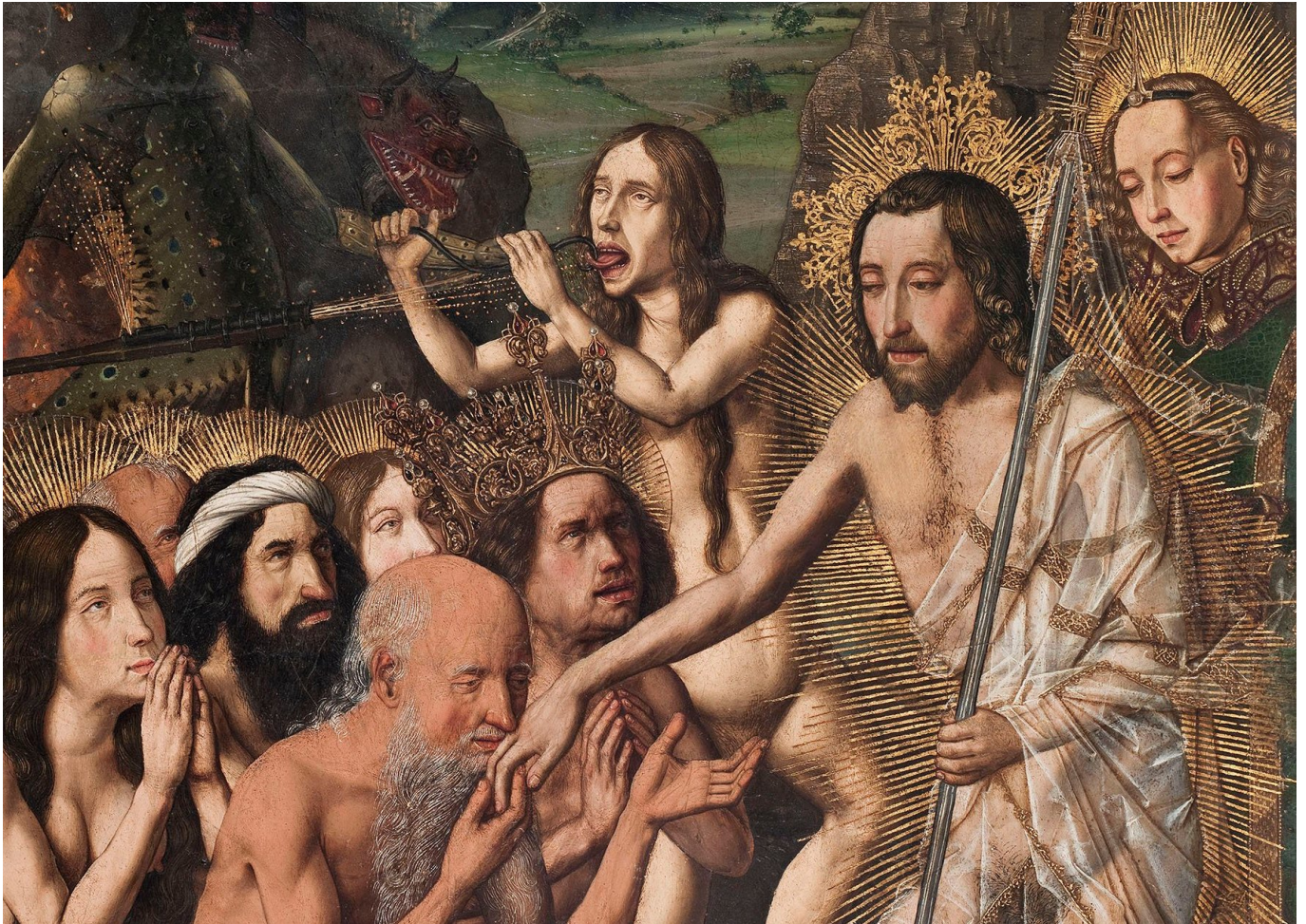

Душа і тіло для вічного життя

ПЕТРО БАЛОГ

30 ЖОВТНЯ 2019

Святе Письмо, говорячи про людину, описує її як сотворену на образ і подобу Божу (пор. Бут 1, 26-27). У християнській культурі ми традиційно сприймаємо людину як «складену» з душі і тіла, і такий погляд успадкований головно з грецької філософії; тимчасом стародавні ізраїльтяни дивилися на людину як на цілість і не ділили її на частини. Цілісна людина, творіння Боже, просто виявляє себе в різних формах: або тілесних, або психічних (душевних), або духовних. А отже, у стародавньому Ізраїлі такі поняття, як «тіло», «душа» чи «дух», розуміли інакше, ніж ми.

Бартоломе Бермехо, «Зішестя Христа в лімб» (фрагмент)

«Тіло» для древніх ізраїльтян – це і є людина в її цілості, але людина слабка і смертна, яка живе тут, на цій землі, де, крім радості та щастя, є також горе і, врешті, «смерть тіла», тобто, по-нашому, смерть людини. Коли в Євангелії від Йоана йдеться про те, що «Слово стало тілом» (Йн 1, 14), це означає «стало людиною»; отже, втілення – це вочоловічення.

«Душа» спершу теж означала цілу особу, а не її частину. Душа – це «жива людина», тобто людина, яка живе; часто в Писанні «душа» просто вказує на життя. Душа – це щось глибинне, що відрізняє особу від інших живих істот, сама суть людськості, основа індивідуальності, розуму, волі й релігійності. Це те, що сьогодні кожен може назвати своїм «я», бо ж тіла бувають схожі, а душа в кожного унікальна. Для давніх греків душа була доволі незалежна від тіла, а часто йшлося про те, що вона ув'язнена в тілі. Біблійна ж перспектива розглядає душу як інтегральну складову (не частину) особи, як щось, абсолютно необхідне для даного людського тіла. З іншого боку, пізніше, в Середньовіччі, саме з огляду на цю ідею в християнському мисленні й прижилася грецька теорія, яку особливо розвинув Тома Аквінський, що душа – це форма тіла.

«Дух» людини, про який також часто згадує Святе Письмо – це те, що в людині є безпосередньо від Бога. Якщо душа становить основу релігійності, то дух – сама ця релігійність, та Божа іскорка в душі кожної особи, яка наближає душу до Господа. В апостола Павла «дух» у людині нерідко означає благодать, Божий дар чи, точніше, дари, які є різнорідні та найчастіше проявляються як чесноти, наприклад, у формі віри в Бога. Якщо душа в людині постійна, то дух можна згасити, втратити. Його особа приймає від Святого Духа й завдяки ньому має контакт із Богом, звертається до Нього, тобто молиться, освячується. Звідси походить вислів «духовна людина»: дух такої особи – її інтегральна складова, проте тільки доти, доки вона залишається духовною.

Колись було поширене вчення, якого Церква не визнала, що людина постійно має три нерозривні складники: тіло, душу й дух. Це вчення про поділ людини на три частини, яке навіть багато Отців Церкви підтримувало в різних формах, називалося трихотомією. Католицька Церква відкинула його ще на Соборі 870 р. в Константинополі (дослівно там було засуджене вчення про існування в людині «двох душ»). Домінує ж у вченні Церкви думка про два інтегральні складники людини – душу й тіло (так звана дихотомія).

Другий Ватиканський Собор говорить про людину: «Єдина тілом і душею, людина у своєму тілесному стані ввібрала в себе елементи матеріального світу, які знаходять у ній вершину і можуть вільно прославляти свого Творця. Отже, людині заборонено погорджувати тілесним життям. Навпаки, вона повинна цінувати і шанувати своє тіло, яке створене Богом і яке повинно воскреснути останнього дня» («Gaudium et spes», 14, 1).

Власне, тіло має воскреснути. Це та істина, яку апостол Павло проголошував колись на афінському Ареопагу, за що його висміяли присутні там (див. Ді 17, 22-34). А сталося так тому, що греки тоді розглядали людину дуалістично: душа має визволитися з тіла, а тому воскресіння тіла після смерті – це абсурд. Християнство ж, особливо починаючи від апостола Павла, постійно наголошувало на воскресінні тіл і підкреслювало, що це станеться на образ воскресіння Христа.

Живі моляться за померлих, і хоча практично це молитва про їхні душі, та фактично – і про душі, і про тіла.

1979 р. Конгрегація віровчення Католицької Церкви видала документ про смерть і воскресіння, де сказано: «Церква визнає існування й життя після смерті духовного елемента,

який обдарований свідомістю та волею, і таким чином “людське я” насправді існує, хоча в цей момент і бракує тіла. Для визначення цього елемента Церква вдається до поняття “душа”, вживаного у Святому Письмі та Традиції. І хоча в Біблії це поняття має різні значення, Церква не бачить серйозних причин, щоб його відкидати. Ба більше, вона вважає, що доконечно потрібне певне поняття для підтримання християнської віри».

Звісно, вираз «безсмертна душа» більше грецький, аніж біблійний. Це якраз давні греки, особливо Платон, навчали про безсмертну душу. Проте це формулювання стало надбанням християнства, адже Церква не побачила в ньому заперечення біблійних висловів про «життя після смерті» чи про те, що для Бога всі живі (пор. Лк 20, 38) і Він – Бог не мертвих, а живих (пор. Мт 22, 32). Не суперечить воно й знаменитим словам Христа: «Хто тіло Моє їсть і кров Мою п'є, той живе життям вічним, і Я воскресну його останнього дня» (Йн 6, 54).

У вченні Церкви також є сліди еллінської думки, коли йдеться про те, що смерть – це «розділення душі й тіла». Але давньогрецьку ідею перевершує вчення про воскресіння тіл і про життя у вічності після воскресіння цілої людини – з душею й тілом. Варто, однак, пам'ятати, що безсмертя душі – це не щось природне в особи, а дар Божий.

Доки людська душа після смерті не поєдналася з воскреслим тілом, вона існує по той бік видимого світу. За давньою традицією живі моляться за померлих, і хоча практично це молитва про їхні душі, та фактично – і про душі, і про тіла, тобто про те, щоб Бог пробачив провини, які померла людина понесла з собою у вічність, і щоб після воскресіння її тіло, поєднавшись із душею, ввійшло до Царства Божого. Молячись про спасіння душі, також маємо на думці майбутнє воскресіння тіл. До речі, молитва за померлих можлива тому, що відразу після смерті настає так званий особистий суд, але лише після воскресіння тіла, із другим пришестям Христа, відбудеться загальний суд, який уже остаточно вирішуватиме вічну долю померлих.

Зрештою, людська душа без тіла, навіть якщо вона вже в небі, ніби неповна. Колись Тома Аквінський писав: «Якщо відкинемо воскресіння, тоді непросто, а навіть дуже складно підтримувати віру в “безсмертя душі”. Бо відомо, що душа за природою поєднана з тілом (матерією), а відділена від нього вона проти своєї природи. Тому душа, відділена від тіла, хоч би як довго жила в такому стані, є ніби недосконала. Однак, із іншого боку, можливо, щоб і те, що за природою обмежене саме собою... і те, що є проти природи, тривало безкінечно» (Тома Аквінський, «Сума проти язичників»).

Христос воскрес із «мертвих до життя», тобто зі стану, в

якому перебувають усі померлі, до стану, який призначений померлим після смерті й воскресіння: небесної слави і вічної благодаті.

Нарешті, останнє запитання, яке може виникнути у зв'язку з усім сказаним, стосується тіла після воскресіння. Яке воно буде? Те саме чи інше? Апостол Павло не раз намагається відповісти на це. У Першому посланні до коринтян він пише: «Але хтось каже: “Як воскреснуть мертві? І в яким тілі прийдуть?”... Є тіла небесні і тіла земні, інакший блиск небесних, інакший же блиск земних... Так само й воскресіння мертвих: сіється в тлінні, а встає у нетлінні; сіється в безчесті, а встає у славі; сіється в безсиллі, а встає у силі, сіється тіло тваринне, а постає тіло духовне» (1 Кор 15, 35.40.42-44). Тобто маємо чотири істотні ознаки воскреслих тіл: нетлінні, прославлені, сильні, духовні.

Отже, воскреслі тіла апостол Павло називає духовними. Звісно, не йдеться про те, що вони перестануть бути матеріальними в абсолютному сенсі й перетворяться на духів. Як каже Павло про тіла в іншому місці, «вони переміняться» (пор. 1 Кор 15, 51-52): будуть ті самі, але не такі самі. Взірець наших воскреслих тіл – воскресле тіло Христа. Про це Павло пише в Посланні до Филип'ян: «Бо наше громадянство в небі, звідки і Спасителя очікуємо, Господа Ісуса Христа, який перемінить наше понижене тіло, щоб було подібним до Його прославленого тіла, силою, якою Він спроможен усе Собі підкорити» (Фил 3, 20-21).

Щоб краще зрозуміти, що означає «духовне тіло» після воскресіння, варто переглянути у Святому Письмі всі фрагменти, які описують зустрічі апостолів із Воскреслим Христом. У Христа після воскресіння було те саме тіло (про це свідчать Його рани), воно не було суто духовне (на це вказує те, що Він їв і пив з учнями), але вже не підлягало тим самим законам природи, що й наші тіла, чи законам простору й часу (доказ цього – несподівані появи та зникнення Христа, проходження без перешкод до приміщень тощо). Варто додати, що воскресіння Христа не було поверненням до земного життя, як траплялося, коли Він воскрешав померлих. Христос воскрес із «мертвих до життя», тобто зі стану, в якому перебувають усі померлі, до стану, який призначений померлим після смерті й воскресіння: небесної слави і вічної благодаті.

Про те, яке конкретно буде воскресле тіло і як воно, померле й поховане, знову збереться в певну єдність, замислювалися численні Отці Церкви, і відповіді їхні були різні. У кожному разі, належить уникати сприйняття воскресіння як повернення до «таких самих» тіл. Якщо настане перемінення, то вони вже будуть не такі самі, хоч і ті самі. Вони будуть прославлені.

Говорячи про воскреслі тіла, треба пам'ятати про кілька речей. По-перше, всемогутній Бог здатний повернути наші тіла після смерті до життя, хоч би в якому стані вони перебували (навіть якщо їхні атоми вже давним-давно перебувають в інших тілах чи предметах). По-друге, якщо після воскресіння тіло й переміниться, то все одно це буде воскресіння тіла, а не перетворення на якогось духа; віра в те останнє – це вияв певного «спіритизму» й фактичне відкидання можливості воскресіння тіл. Нарешті, по-третє, ми не спроможні до кінця уявити, які саме будуть наші тіла після воскресіння, можемо лише загальними термінами описати їх. Це перевищує наше теперішнє розуміння, а отже, становить предмет віри. Тому наприкінці Символу віри і сказано: «Очікуємо воскресіння мертвих і життя майбутнього віку». Головне, у що віримо, – це що воскресіння буде і станеться воно силою Святого Духа, Якого називаємо Животворним. Про це пише апостол Павло: «І коли Дух Того, Хто воскресив Ісуса з мертвих, мешкає у вас, то Той, Хто воскресив Христа з мертвих, оживить і ваші смертні тіла Духом Своїм, що живе у вас» (Рим 8, 11).

Хоча це настане тільки в майбутньому, уже тепер можна певною мірою відчутти передсмак воскресіння наших тіл. Св. Іриней Ліонський так писав про нього: «Так само, як хліб, що виростає з землі, завдяки прикликанню Бога припиняє бути звичайним хлібом, а стає Євхаристією, яка складена з двох елементів – земного і небесного, так і наші тіла, які мають участь у Євхаристії, стають нетлінними, бо мають надію на воскресіння» (Іриней, «Проти ересей», IV, 18, 5).

Фрагмент із книжки «Віра шукає розуміння. Подорож стежками пізнання» («Кайрос», 2018).